

W związku z postanowieniami art. 10 Konkordatu i po uchwaleniu odpowiednich zmian w ustawodawstwie polskim, zaistniała w Polsce instytucja małżeństwa konkordatowego, a więc małżeństwa kanonicznego, które - po spełnieniu odpowiednich warunków - będzie pociągało za sobą również skutki przewidziane w prawie polskim. Stąd też Konferencja Episkopatu Polski wydaje obecną Instrukcję dla duszpasterzy, w której wskazuje na nowe unormowania kanonicznego prawa małżeńskiego w Polsce oraz określa zasady postępowania i szczegółowe czynności, które należy zachować przy przygotowaniu i zawieraniu małżeństwa konkordatowego.

CZEŚĆ OGÓLNA

I. Nowe ustawodawstwo polskie, wprowadzające w życie instytucję małżeństwa konkordatowego W związku z ratyfikacją Konkordatu, zostały wydane następujące państwowe akty prawne: Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 117, poz. 757); Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczania oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich podpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz.U. Nr 136, poz. 884); Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Monitor Polski Nr 40, poz. 554) wraz z Załącznikiem. Akty te wchodzą w życie z dniem 15 listopada 1998 r.

II. Zmiany w partykularnym prawie kanonicznym Konferencja Episkopatu Polski, na zebraniu plenarnym w dniu 4 czerwca 1998 r., podjęła następującą uchwałę:

Wierni Kościoła Katolickiego w Polsce zawierający małżeństwo kanoniczne, mają obowiązek uzyskania dla niego skutków cywilnych, zapewnionych w Konkordacie (art. 10).

Bez zgody Ordynariusza miejsca nie wolno zatem asystować przy małżeństwach nupturientów, którzy nie chcą, by ich małżeństwo wywierało skutki w prawie polskim.

Ordynariusz miejsca może zezwolić na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych tylko w wyjątkowych przypadkach z ważnych powodów pastoralnych (por. kan. 1071 § 1, n. 2 KPK). Powyższa uchwała uzyskała

recognito Stolicy Apostolskiej pismem 8426/98/RS, z dnia 29.10.1998 r. i niniejszym zostaje promulgowana, jako obowiązująca od dnia 15 listopada 1998 r. W praktyce duszpasterskiej oznacza ona, że zasadniczo wszystkie małżeństwa kościelne winny mieć gwarantowane skutki cywilne, przewidziane prawem polskim. Może się to dokonać w dwojaki sposób: poprzez zawarcie małżeństwa konkordatowego (w takim przypadku w urzędach parafialnych należy zachować procedurę i formalności, o których mowa w części szczegółowej niniejszej Instrukcji); poprzez uprzednie zawarcie małżeństwa cywilnego wobec kierownika urzędu stanu cywilnego, a następnie małżeństwa kanonicznego (w takim przypadku w urzędach parafialnych należy stosować dotychczasową procedurę i formalności wymagane do zawarcia małżeństwa). Jeżeli nupturienti nie zawarli małżeństwa cywilnego, a chcą zawrzeć małżeństwo kanoniczne bez skutków cywilnych, sprawę należy przedstawić Ordynariuszowi miejsca, podając powody takiej decyzji nupturientów, celem uzyskania stosownej zgody. Podobnie należy postąpić, jeżeli narzeczeni przyrzekają, że skutki cywilne dla swojego małżeństwa kanonicznego chcą uzyskać przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego dopiero po zawarciu małżeństwa w Kościele. W przypadku, gdy małżeństwo cywilne nie może być uznane lub zawarte według prawa państwowego, należy zachować przepis kan. 1071 § 1, 2; KPK i kan. 789, 2; KKKW. Zgodnie z n. 50 Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z dnia 5 września 1986 r., stanowiącym, że wiekiem obowiązującym do godziwości zawarcia małżeństwa w Polsce (por. kan. 1083 § 2 KPK) jest granica wieku określona aktualnie obowiązującym ustawodawstwem państwowym, w związku z wejściem w życie zmiany polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, z dniem 15 listopada 1998 r. do godziwego zawarcia małżeństwa wymaga się ukończenia 18. roku życia zarówno przez mężczyznę, jak i kobietę. Zmiana ta odnosi się do wszystkich małżeństw, a nie tylko do małżeństwa konkordatowego. Prawo polskie przewiduje, że sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie niepełnoletniej, która ukończyła 16. rok życia. Chociaż w takim przypadku małżeństwo może być uznane lub zawarte według prawa państwowego, do jego zawarcia w Kościele wymaga się dyspensy Ordynariusza miejsca zgodnie z n. 50 Instrukcji z 1986 r.

CZEŚĆ SZCZEGÓŁOWA

Małżeństwo konkordatowe

III. Procedura zwyczajna (poza niebezpieczeństwem śmierci) Nupturienti winni zgłosić się do właściwego urzędu parafialnego na trzy miesiące przed planowaną datą zawarcia małżeństwa kanonicznego, aby dopełnić: formalności wymaganych przez prawo kościelne (tak, jak dotychczas); formalności związanych z uzyskaniem skutków cywilnych planowanego małżeństwa kanonicznego. Celem uzyskania skutków cywilnych: nupturienti mają obowiązek przedłożenia trzech egzemplarzy 'Zaświadczenia o braku okoliczności

wyłączających zawarcie małżeństwa' (tzn. o braku przeszkód z prawa polskiego do zawarcia małżeństwa), sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego miejsca zamieszkania jednego z nupturientów (por. str. 1 formularza, stanowiącego załącznik 1 do niniejszej Instrukcji); duchowny ma obowiązek poinformować nupturientów o treści podstawowych przepisów prawa polskiego dotyczących zawarcia małżeństwa i jego skutków (odbywa się to poprzez zapoznanie ich z art. 1, art. 8 i art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, stanowiących załącznik 2 do niniejszej Instrukcji). 'Zaświadczenie' kierownika urzędu stanu cywilnego jest ważne trzy miesiące od dnia jego wydania. Ostatni dzień jego ważności określony jest w odpowiedniej rubryce 'Zaświadczenia' kierownika urzędu stanu cywilnego. Proboszcz nie może załatwiać formalności związanych z zawarciem małżeństwa, jeżeli nie zostanie mu przedstawione ważne zaświadczenie kierownika urzędu stanu cywilnego. Sprawy związane z oświadczeniami przyszłych małżonków, dotyczącymi ich nazwisk i nazwisk dzieci, są załatwiane we właściwym urzędzie stanu cywilnego w związku z wystawianiem 'Zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa'. Zgodnie z uchwałą Konferencji Episkopatu Polski, małżeństwo kanoniczne bez skutków cywilnych może być zawarte wyłącznie po uzyskaniu pisemnej zgody Ordynariusza miejsca (por. n. 3-6 niniejszej Instrukcji). Do zawarcia małżeństwa konkordatowego przez kobietę, która nie ukończyła 18. roku życia wymaga się zezwolenia sądu opiekuńczego oraz dyspensy Ordynariusza miejsca (por. n. 8-10 niniejszej Instrukcji). Do zawarcia małżeństwa konkordatowego przez pełnomocnika, oprócz zachowania przepisów prawa kanonicznego, wymagane jest również zezwolenie sądu państwowego. Duchowny, wobec którego nupturienti zawierają małżeństwo konkordatowe ma obowiązek zatroszczyć się o sporządzenie 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa', czyli o wypełnienie formularza znajdującego się na drugiej stronie 'Zaświadczenia' otrzymanego z urzędu stanu cywilnego (por. str. 2 załącznika 1 do niniejszej Instrukcji). 'Zaświadczenie' winno być sporządzone w trzech egzemplarzach, poprzez dokładne wypełnienie wszystkich zawartych w nim rubryk, opatrzone kościelną pieczęcią, podpisem duchownego, wobec którego wyrażono zgodę na małżeństwo kanoniczne ze skutkami cywilnymi. 'Zaświadczenie' winno być podpisane również przez małżonków i dwóch pełnoletnich świadków, czyli mających ukończony 18. rok życia. W odpowiednim miejscu 'Zaświadczenie' podpisuje także duchowny, zobowiązany do przesłania go urzędowi stanu cywilnego, a więc proboszcz, administrator parafii, albo wikariusz w zastępstwie proboszcza. Obok imienia i nazwiska ma on obowiązek wskazać stanowisko. z racji którego ma prawo podpisać 'Zaświadczenie'. Zatem, po jego imieniu i nazwisku, należy dodać jedno z określeń zajmowanego stanowiska, według niżej podanych możliwości:

- ordynariusz miejsca
- proboszcz
- administrator parafii
- wikariusz w zastępstwie proboszcza
- duchowny w zastępstwie proboszcza. Bezpośrednio przed celebracją

małżeństwa konkordatowego, nupturienci, w obecności świadków i wobec duchownego, który będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa, potwierdzają wolę wywarcia skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, składając podpisy w odpowiednim miejscu 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa', na wszystkich trzech egzemplarzach. To samo czynią świadkowie, natomiast duchowny asystujący złoży swój podpis dopiero po zawarciu małżeństwa konkordatowego. Przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa konkordatowego, proboszcz parafii (lub osoba zastępująca), na terenie której zostało zawarte małżeństwo konkordatowe, ma obowiązek przekazania do urzędu stanu cywilnego, właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa, jednego egzemplarza wypełnionego 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa', o którym mowa w n. 18 niniejszej Instrukcji. 'Zaświadczenie to może być przekazane wprost do właściwego urzędu stanu cywilnego (z potwierdzeniem odbioru dla każdego 'Zaświadczenia', z podaniem jego sygnatury), lub przesłane listem poleconym, nadanym w polskim urzędzie pocztowym. W tym ostatnim przypadku należy zachować w urzędzie parafialnym 'dowód nadania przesyłki poleconej'. Jedna przesyłka polecona może zawierać więcej niż jedno 'Zaświadczenie'. Z uwagi na przepis Prawa o aktach stanu cywilnego (art. 61¹ ust. 4), pozwalający na odtworzenie treści 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa', które nie dotarło w przepisany terminie do urzędu stanu cywilnego z powodu zaginięcia poleconej przesyłki pocztowej, zalecane jest przekazywanie 'Zaświadczenia' do urzędu stanu cywilnego drogą pocztową. Drugi egzemplarz 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa' przekazuje się małżonkom, a trzeci pozostaje w aktach urzędu parafialnego. Nieprzekazanie 'Zaświadczenia' w przewidzianym terminie 5 dni powoduje, że urząd stanu cywilnego nie będzie mógł sporządzić aktu małżeństwa i w konsekwencji małżeństwo kanoniczne nie uzyska skutków cywilnych. Jeżeli dotrzymanie terminu 5 dni nie jest możliwe z powodu 'siły wyższej' (przeszkoda niezależna od woli zainteresowanego, która uniemożliwia działanie), bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. W takim przypadku, niezwłocznie po ustaniu tejże przeszkody należy przekazać 'Zaświadczenie' do właściwego urzędu stanu cywilnego, z podaniem przyczyny zwłoki. Proboszcz parafii wystawiający licencję do zawarcia małżeństwa poza własną parafią jest zobowiązany przekazać, za potwierdzeniem odbioru lub pocztą poleconą, do proboszcza parafii, na terenie której ma być zawarte małżeństwo konkordatowe, również oryginały trzech egzemplarzy 'Zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa', wystawionego przez kierownika urzędu stanu cywilnego miejsca zamieszkania jednego z nupturientów. Duchowny, asystujący przy zawieraniu małżeństwa konkordatowego na podstawie delegacji, po wypełnieniu formalności, o których mowa w n. 18 niniejszej Instrukcji, ma obowiązek niezwłocznego przekazania trzech egzemplarzy 'Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa' proboszczowi parafii, od którego otrzymał delegację, który po ich podpisaniu przekaże jeden egzemplarz małżonkom (bezpośrednio lub pocztą poleconą), drugi do urzędu stanu cywilnego, właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa, a

trzeci zachowa w aktach parafii, celem dokonania wpisu w księgach parafialnych. Małżeństwo konkordatowe uzyskuje skutki przewidziane prawem polskim od chwili wyrażenia zgody małżeńskiej w kościele, a nie od dnia dokonania wpisu w urzędzie stanu cywilnego (sporządzenia aktu małżeństwa).

IV. Procedura w niebezpieczeństwie śmierci. W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu przynajmniej jednej ze stron, zawarcie małżeństwa konkordatowego może odbyć się bez przedstawienia 'Zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa', sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego. W takim wypadku nupturienci powinni złożyć wobec duchownego obecnego przy zawieraniu małżeństwa zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie przez nich małżeństwa według przepisów prawa polskiego. Duchowny, obecny przy zawarciu takiego małżeństwa, winien sporządzić 'Zaświadczenie o zawarciu małżeństwa' na str. 2 formularza, stanowiącego załącznik nr 1 do niniejszej Instrukcji. 'Zaświadczenie' winno być sporządzone zgodnie z n. 18 niniejszej Instrukcji, przy czym:

- należy zaznaczyć, że małżeństwo zostało zawarte zgodnie z art. 9 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,
- jeżeli przy zawieraniu małżeństwa był obecny duchowny, o którym mówi kan. 1116 § 2 KPK i kan. 832 § 2 KKKW, po imieniu i nazwisku duchownego, zamiast stanowiska podaje się formułę: duchowny w zastępstwie proboszcza, obecny przy małżeństwie zawartym w niebezpieczeństwie śmierci.

Z wejściem w życie niniejszej Instrukcji uchyla się te postanowienia Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z dnia 5 września 1986 r., które są jej przeciwne, potwierdzając obowiązywalność pozostałych przepisów w niej zawartych.

Niniejsza Instrukcja została przyjęta przez Konferencję Episkopatu Polski na 296 zebraniu plenarnym, dnia 22 października 1998 r. w Warszawie, a jej opublikowanie przez Biuletyn Prasowy Katolickiej Agencji Informacyjnej (Nr 90, z dnia 13 listopada 1998 r. jest równoznaczne z promulgacją.

Instrukcja wchodzi w życie z dniem 15 listopada 1998 r.